

Contemporary Human and Forgetting about the Health of Self Based on the Wisdom Principles of Avicenna

Abbas Bakhshandeh-Bali

Department of Islamic Studies, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
 *Correspondence should be addressed to Mr. Abbas Bakhshandeh-Bali; Email: a.bakhshandehbali@umz.ac.ir

Article Info

Received: Mar 14, 2021

Received in revised form:

Apr 9, 2021

Accepted: May 17, 2021

Available Online: Sep 23, 2021

Keywords:

Avicenna

Human

Self health

Spiritual health

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34358>

Spiritual health refers to enjoying a sense of acceptance, a positive feeling, morality and the feeling of being in a mutual relationship with the dominant divine power, others and one's self. It develops in a dynamic and coordinated cognitive, emotional, and proactive process and personal consequences. Among the main components of spiritual health are spiritual knowledge, spiritual emotions, spiritual actions, and spiritual benefits (1). The concern about human development in the mentioned areas has led to the emergence of different views in different schools of thought in a way that some of them have focused solely on the physical dimension and, in contrast, some have been only concerned with the non-physical dimensions. The present editorial attempts to explain how the spiritual dimension has been ignored and how to compensate for it based on the wisdom principles of Avicenna.

With a brief review of the holy books in different religions and religious groups, one can be certain that the route of the most of the past humans has been full of uncertainties and contemplation. In the Quranic teachings, there are serious warnings that have been less attended to by the contemporary human particularly the Muslims. In numerous verses, human's lack of understanding about the realities of the universe has been mentioned. A few examples are "But most of them do not know the truth, and so they are disregardful"¹, "But most people are not aware of it"² and "They know just an outward aspect of the life of the world, but they are oblivious of the Hereafter"³ (2). In addition to these verses, there are numerous narrations about incorrect attitude of the majority of people in different periods, which is also evident in the contemporary age. Avicenna mentions this harm in some of his works. In a part of his book "Ketab al-Esharat va al-Tanbihat", he asserts that "In spite of what most people assume, world creatures do not have only physical sensations" (3).

The way to protect oneself against this harm is to pay attention to spiritual health or belief in the existence of a self and the need to transcend it. In this writing, by human self is meant the soul or spirit. In a short definition, self can be considered as one of the strengths of the body with different effects. These effects originate from one single source, which is called the 'self' (4). In other words, following Aristotle, Avicenna asserts in his definition of human self that self is an independent being, which is not physical and can move the body (5). Like Farabi, Avicenna spent most of his life on different

¹) Chapter Anbia, verse 24.

²) Chapter Nahl, verse 38.

³) Chapter Rome, verse 7.

philosophical discussions taking an argumentative approach. He believes if human wisdom, which is one of the strengths of 'self', can be connected to a degree of 'active wisdom', it will prepare the ground for spiritual health or self health (3). According to him, the epistemological dimension of such a human is focused on important issues such as the existence of God, self, the other world and the need for Sharia.

What Avicenna has in mind is not physical and complements human selves and realizes their potential. The completeness of human self, in terms of the fact that s/he is immaterial in essence, is that s/he gains knowledge about God, the Most High, rather than the material world so that the universe is reflected in him/her from origin to the other world and s/he becomes full of awareness and knowledge. Concerning the fact that self is dependent on the body in terms of control over his/her thinking and planning, his/her completeness depends on his/her dominance over his/her physical strengths and keep his/her anger, lust, and thoughts at a balance and use them in planning his life as required by correct decisions. In other words, s/he considers justice, bravery,

and chastity as the guides for his life in this world (6).

In a part of his works, which are believed to have been written at the end of his life, Avicenna tries to explain a logical method for achieving spiritual health and to tend toward a spiritual intuition. However, he does not manage to complete it (7). In this method also, he seeks to draw a diagram (outline) to draw more attention to the importance of spiritual health. By re-raising some people's belief, he reminds us of inner (spiritual) pleasures. A healthy human being, according to him, attempts to pay attention to self and guide it toward the holy world (the other world), which is beyond the material world, using the Sharia.

In conclusion, it can be inferred from the works of Avicenna that human spiritual health is developed as the result of development of theoretical and practical wisdom in human. One of Avicenna's main concerns and warnings is related to some people's assumption of being limited to physical sensations of the universe and ignoring self health as an important aspect of spiritual health.

Please cite this article as: Bakhshandeh-Bali A. Contemporary Human and Forgetting about the Health of Self Based on the Wisdom Principles of Avicenna. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):1-6. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34358>

الإنسان المعاصر ونسيان الصحة النفسية طبقاً لأسس فلسفة ابن سينا

عباس بخشنده بالي ID

قسم المعارف الإسلامية، كلية الإلهيات والمعارف الإسلامية، جامعة مازندران، بابلسر، إيران.

المراسلات الموجهة إلى السيد عباس بخشنده بالي؛ البريد الإلكتروني: a.bakshandehbali@umz.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ٣٠ رجب ١٤٤٢

وصول النص النهائي: ٢٦ شعبان ١٤٤٢

القبول: ٥ شوال ١٤٤٢

النشر الإلكتروني: ١٦ صفر ١٤٤٣

الكلمات الرئيسية:

الإنسان

ابن سينا

سلامة النفس

الصحة المعنوية

تطلق الصحة المعنوية على تمتع ذات الإنسان والآخرين بحس القبول، والشعور الإيجابي، والأخلاق، وشعور الارتباط المتقابل مع السلطة الحاكمة والأعلى القدسية، والتي تكون ناتج عملية متجددة ومتناغمة من الأمور المعرفية والعاطفية والأفعال والحوادث الشخصية. ومما يمكن الإشارة إليه باعتباره من المكونات الأساسية للسلامة المعنوية هو المعرفة المعنوية، والعواطف المعنوية، والأفعال المعنوية، والثمرات المعنوية (١).

إن تقدم الإنسانية في المجالات سابقة الذكر قد دفعت لطرح نظريات عديدة في مختلف المدارس، بحيث أن بعضها قد اهتم بالبعد الجسماني فقط، بينما أضاف بعضها في المقابل البعد غير الجسماني أيضاً. وقد تم السعي في هذه المقالة إلى بيان الغفلة عن البعد المعنوي وتوضيح طريق سدّ هذا النقص طبقاً لأسس فلسفة ابن سينا.

إنه من خلال المطالعة الإجمالية للكتب المقدسة في الأديان والجماعات المختلفة يمكن الاطمئنان إلى مسيرة أغلب الناس السابقين المليئة بالتأمل والتزديد، والذي قلما انتبه له الإنسان المعاصر وخاصة المسلمون منهم. فقد تمت الإشارة في آيات متعددة إلى عدم معرفة الإنسان بحقائق عالم الوجود، ومن جملتها: «... أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ»^١، «... وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ»^٢، «يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ»^٣ (٢). ومضافاً إلى الآيات فهناك روايات كثيرة أيضاً تتحدث عن الاتجاه غير الصحيح لأغلب الناس في الأزمنة المختلفة، وهي بنحو ما مشهودة في العصر الحاضر أيضاً. وقد تبّه ابن سينا في بعض آثاره إلى هذه الآفة، فقد صرّح في موضع من كتاب الإشارات والتنبيهات قائلاً: «على الرغم مما يظنه أكثر الناس فإن موجودات العالم لا تنحصر بالمحسوسات الظاهرية» (٣).

وسبيل الخلاص من الآفة المذكورة هو الالتفات إلى الصحة المعنوية، أو الاعتقاد بوجود النفس الإنسانية وإيصالها إلى كمالها. والمقصود بالنفس الإنسانية في هذه المقالة هو الروح ذاتها. فيمكن بتعريف مختصر اعتبار النفس أنها قوة في الجسم تكون منشأً للآثار المختلفة. فالإنسان يكون أحياناً جالساً، وأخرى واقفاً، وتارة يري، وأخرى يسمع، وهكذا فإننا نجد يتمتع بإدراكات متعددة. وهذه الآثار تنشأ من مبدأ واحد يسمى «النفس» (٤). وبعبارة أخرى فإن ابن سينا، وتبعاً لأرسطو؛ فهو يصرح في تعريف النفس بأن النفس موجود مستقل وهو ليس بجسم، ويمكنه تحريك البدن (٥). وقد أمضى ابن سينا أغلب عمره كالفارابي يخوض في الأبحاث الفلسفية المختلفة بالمنهج الاستدلالي. فهو

١) سورة الأنبياء، آية ٢٤.

٢) سورة النحل، آية ٣٨.

٣) سورة الروم، آية ٧.

ويسعى ابن سينا في بعض آثاره التي تُنسب إلى أواخر عمره مضافاً إلى تبيين المنهج العقلي للوصول إلى الصحة المعنوية إلى الميل نحو منهج الشهود العرفاني، وطبعاً فإنه لا يتم له النجاح في إكماله (٧). وكان يسعى في هذا السبيل أيضاً إلى رسم مؤشر بغرض الالتفات إلى أهمية الصحة المعنوية. فهو بالحديث مجدداً عن اعتقاد بعض الناس فإنه يقوم بالتذكير بالذائد الباطنية وبإثباتها (٣). فالصحة المعنوية تؤدي إلى جلب اللذة الواقعية. والإنسان السليم بنظره يسعى من خلال الاهتمام بالنفس، وطبعاً عن طريق الاستفادة بالشرعية؛ للوصول إلى عالم القدس الذي هو أعلى من العالم المادي.

وفي النتيجة فإن المستفاد من آثار ابن سينا أن الصحة المعنوية للإنسان إنما تكون حاصل تكامل العقل النظري والعملي في الإنسان. وإحدى مواضع قلق ابن سينا وتنبهه هو ظن بعض الناس في الاكتفاء بالظواهر الحسية للعالم، والغفلة عن الصحة النفسانية باعتبارها جزءاً مهماً من الصحة المعنوية.

يعتقد أن القوة العقلية للإنسان، وهي إحدى قوى النفس؛ إذا استطاعت الاتصال بمرتبة تسمى بـ «العقل الفعال» فإن مقدمات الصحة المعنوية والتي هي نفس الصحة النفسانية تنهياً من خلال ذلك (٣). وطبقاً لرأيه فإن الإنسان مضافاً إلى اهتمامه ببدنه المادي يجب عليه أيضاً إدارة نفسه وإيصالها إلى النضج والكمال. وبذلك يتمركز الجهد المعرفي لمثل هذا الإنسان على المسائل المهمة مثل وجود الله، ووجود النفس، ووجود المعاد، ولزوم الشريعة.

إن المرتبة التي ينظر إليها ابن سينا ليست مادية، وهي تقوم بتكميل النفوس الإنسانية وتوصلها من القوة إلى الفعلية. فكمال النفس الآدمية، وبلحاظ أنها جوهر مجرد؛ هو إدراكها للحقائق المرتبطة بالله تعالى فضلاً عن العالم المادي، وينتقش فيها نظام الوجود من المبدأ حتى المعاد، فتمتلئ بالمعرفة. وباعتبار أن النفس مرتبطة بالبدن من خلال تصرفها التديري فيه فإن كمالها يكمن في تسلطها على قواها البدنية، فتجعل الغضب والشهوة والفكر في حد الاعتدال، وتقوم بتدبير الحياة بما يقتضيه الرأي الصحيح. وبعبارة أخرى تجعل الشجاعة والعفة مرشداً لحياتها في هذا العالم (٦).

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Bakhshandeh-Bali A. Contemporary Human and Forgetting about the Health of Self Based on the Wisdom Principles of Avicenna. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):1-6. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34358>

انسان معاصر و فراموشی سلامت نفس بر اساس مبانی حکمت بوعلی سینا

عباس بخشنده‌بالی

گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
 *مکاتبات خطاب به آقای عباس بخشنده‌بالی؛ رایانامه: a.bakshshandehbali@umz.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۴ اسفند ۱۳۹۹
 دریافت متن نهایی: ۲۰ فروردین ۱۴۰۰
 پذیرش: ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۰
 نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۴۰۰

واژگان کلیدی:

انسان
 ابن سینا
 سلامت نفس
 سلامت معنوی

سلامت معنوی به برخورداری از حس پذیرش، احساس مثبت، اخلاق و حس ارتباط متقابل با قدرت حاکم و برتر قدسی، دیگران و خود اطلاق می‌شود که طی فرایند پویا و هماهنگ شناختی، عاطفی، کنشی و پیامدهای شخصی حاصل می‌شود. از مؤلفه‌های اصلی سلامت معنوی می‌توان به شناخت معنوی، عواطف معنوی، کنش‌های معنوی و ثمرات معنوی اشاره کرد (۱). دغدغه شکوفایی بشر در زمینه‌های فوق موجب طرح دیدگاه‌های گوناگونی در مکاتب مختلف شده است؛ به گونه‌ای که برخی از آنها تنها به بُعد جسمانی توجه می‌کنند و در مقابل، برخی دیگر بُعد غیرجسمانی را نیز افزوده‌اند. در این نوشتار، تلاش شده است غفلت از بُعد معنوی و راهکار جبران آن بر اساس مبانی حکمت بوعلی سینا تبیین گردد.

با مطالعه اجمالی کتب مقدس در ادیان و گروه‌های مختلف می‌توان به مسیر دارای تأمل و تردید بیشتر انسان‌های گذشته اطمینان یافت. در آموزه‌های قرآن کریم نیز هشدارهای مهمی وجود دارد که کمتر توجه بشر معاصر به‌ویژه مسلمانان را به خود جلب کرده است. در آیات مختلف به معرفت‌نداشتن انسان به حقایق عالم هستی اشاره شده است؛ از جمله: «اما بیشتر این مشرکان به حق دانا نیستند (بلکه) از آن دوری می‌کنند.»^۱ «و لیکن اکثر مردم از آن آگاه نیستند»^۲؛ و «(اکثر) آنان به امور ظاهری از زندگی دنیا آگاهند و از عالم آخرت (و وعده ثواب و عقاب حق) به کلی بی‌خبرند»^۳ (۲). علاوه بر آیات، روایات فراوانی نیز درباره گرایش نادرست بیشتر مردم در زمان‌های مختلف وجود دارد که به‌نوعی در عصر کنونی نیز مشهود است. ابن سینا در برخی از آثارش این آسیب را یادآور می‌شود. وی در فرازی از کتاب الاشارات و التنبیها تصریح می‌کند: «علی رغم آنچه بیشتر مردم گمان می‌کنند، موجودات جهان تنها شامل محسوسات ظاهری نیست» (۳).

راه نجات از آسیب مورد نظر، توجه به سلامت معنوی یا باور به وجود نفس انسانی و به‌کمال‌رساندن آن است. مقصود از نفس انسانی در این نوشتار همان روح است. در تعریفی کوتاه می‌توان نفس را قوه‌ای در جسم دانست که منشأ آثار گوناگون می‌شود. مثلاً انسان گاهی نشسته است و گاهی ایستاده، زمانی می‌بیند و زمانی می‌شنود و

^۱ سوره انبیاء، آیه ۲۴

^۲ سوره نحل، آیه ۳۸

^۳ سوره روم، آیه ۷

قوای بدنی خود مسلط باشد و خشم، شهوت و اندیشه‌اش را در حد اعتدال و چنانکه رأی صحیح اقتضا دارد، در تدبیر زندگی به کار برد و به عبارت دیگر، عدالت، شجاعت و عفت را راهنمای زندگی این جهانی خویش سازد (۶).

بوعلی سینا در بخشی از آثار خود که به اواخر عمرش منسوب است، تلاش می‌کند علاوه بر تبیین روش عقلی برای دستیابی به سلامت معنوی به شیوه شهود عرفانی گرایش یابد که البته موفق نمی‌شود آن را تکمیل نماید (۷). در این شیوه نیز در پی ترسیم نموداری جهت توجه به اهمیت سلامت معنوی است. وی با طرح مجدد اعتقاد برخی از مردم، لذت‌های باطنی را یادآور می‌شود و به اثبات آن می‌پردازد (۳). سلامت معنوی موجب به دست آوردن لذت واقعی می‌شود. انسان سالم از دیدگاه وی تلاش می‌کند با پرداختن به نفس و البته با استفاده از شریعت، به عالم قدس که فراتر از عالم مادی است رهنمون شود.

در نتیجه، آنچه از آثار ابن سینا استفاده می‌شود این است که سلامت معنوی انسان در نتیجه شکوفایی عقل نظری و عملی در انسان شکل خواهد گرفت. یکی از دغدغه‌ها و هشدارهای ابن سینا گمان برخی از انسان‌ها در بسنده نمودن به ظواهر حسی جهان و غفلت از سلامت نفسانی به عنوان بخشی مهم از سلامت معنوی است.

همچنین ادراکات متفاوتی دارد. این آثار از مبدأ واحدی سرچشمه می‌گیرد که «نفس» نامیده می‌شود (۴). به تعبیر دیگر، بوعلی در تعریف نفس انسانی به پیروی از ارسطو تصریح می‌کند که نفس موجودی مستقل است که جسم نیست و می‌تواند بدن را حرکت دهد (۵). ابن سینا مانند فارابی بیشتر عمر خود را با رویکرد استدلالی به بحث‌های مختلف فلسفی پرداخته است. وی معتقد است اگر قوه عقلی انسان که یکی از قوای نفس است بتواند به مرتبه‌ای به نام «عقل فعال» متصل شود، مقدمات سلامت معنوی که همان سلامت نفسانی است فراهم می‌شود (۳). طبق عقیده وی، انسان علاوه بر توجه به بدن مادی، لازم است نفس خود را نیز مدیریت کند و به شکوفایی برساند. بعد معرفتی چنین انسانی بر مسائل مهمی مانند وجود خدا، وجود نفس، وجود معاد و لزوم شریعت تمرکز می‌یابد.

مرتبه‌ای که مدنظر ابن سینا است مادی نیست و تکمیل‌کننده نفوس انسانی است و آنها را از قوه به فعلیت می‌رساند. کمال نفس آدمی به لحاظ اینکه جوهری مجرد می‌باشد این است که نسبت به حقایق درباره‌ی خدای تعالی تا جهان مادی معرفت پیدا کند و نظام هستی از مبدأ تا معاد در او نقش بندد و سراسر آگاهی شود. به لحاظ اینکه نفس با تصرف تدبیری به تن وابسته است، کمال او این است که بر

استناد مقاله به این صورت است:

Bakhshandeh-Bali A. Contemporary Human and Forgetting about the Health of Self Based on the Wisdom Principles of Avicenna. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):1-6. <https://doi.org/10.22037/jrh.v7i3.34358>

References

1. Abbasi M, Azizi F, Shamsi GE, Naserirad M, Akbari-Lakeh M. Conceptual definition and operationalization of spiritual health: A methodological study. Quarterly Journal of Medical Ethics. 2012;6(20):11-44. (Full Text in Persian)
2. The Holy Quran. Qom: Imam Ali Ibn Abi Taleb; 2010. (Full Text in Arabic)
3. Ibn Sina H. al-Esharat va al-Tanbihat. Qom: Nashr al-Balaghah; 1996.p,93,143,347. (Full Text in Arabic)
4. Saeedi Mehr M. Sharh Asfar. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications; 1996.vol, 8,p,40. (Full Text in Persian)
5. Ibn Sina H. al-Nejat. 2 ed. Qom: University of Tehran Press; 2001.p,194. (Full Text in Arabic)
6. Suhrawardi S. Sheikh Ishraq's Treatises. 2 ed.Tehran: Institute of Cultural Studies and Research; 1996.vol,4,p,16. (Full Text in Arabic)
7. Ibn Sina H. Rasael Ibn Sina. Qom: Bidar Publications; 1980.p,131-42. (Full Text in Arabic)